

Валентина Радкевич
Інститут професійно-технічної
освіти НАПН України
м. Київ

Концептуальні основи діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю в умовах ринкової економіки

Сучасні тенденції соціально-культурного розвитку суспільства, світові глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність посилення уваги до відродження і збереження національної культури, традицій народного мистецтва як невичерпного творчого джерела професійних знань і вмінь майбутніх фахівців художнього профілю. За цих умов важливості набуває реалізація сучасної парадигми професійно-художньої освіти, спрямованої на неперервний розвиток особистості фахівця художнього профілю, виховання її світоглядних позицій, ідеалів, поглядів на ідеях збереження українського народного мистецтва у світовому етнокультурному просторі через відтворення традиційних образів, форм, орнаментів народних художніх промислів і ремесел, а також з їх творчою інтерпретацією (етнодизайн) в сучасних виробках декоративно-вжиткового мистецтва.

Відповідно до цього правовим підґрунтям діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю слугують законодавча база й нормативні документи, що стосуються розвитку народних художніх промислів і дизайну, зокрема Закон України "Про народні художні промисли"¹, Указ Президента України "Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в

¹ Закон України "Про народні художні промисли" [електронний ресурс] : із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 3 лютого 2004 року № 1407-IV. – Режим доступу до документа : <http://www.urportal.com.ua/zakon_ukrajini_pro_narodni_hudozhni.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Україні"², Концепція державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки³, Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.1997 р. № 37 "Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер"⁴. У цих документах зазначено, що відновлення і розвиток системи професійної освіти в галузі народних художніх промислів є важливим фактором естетичного виховання та навчання дітей та молоді.

Концептуальні положення щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців художнього профілю знайшли відображення в Законах "Про освіту"⁵, "Про професійно-технічну освіту"⁶, "Про вищу освіту"⁷, у Національній доктрині розвитку освіти⁸, Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні⁹, Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2010–2015 роки¹⁰. У кожному з них пріоритетами професійної освіти проголошено: всебічний

² Указ Президента України "Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні" [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <<http://vazakon.com/document/frapt18/idx18324.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

³ Про схвалення Концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. № 336–р [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <<http://www.napravo.net/data/baseos/ukr08071.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.1997р. № 37 "Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер" [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP970037.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

⁵ Закон України "Про освіту" / Законодавство про освіту "Збірник законів". – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 3–28.

⁶ Закон України "Про професійно-технічну освіту" / Законодавство про освіту "Збірник законів". – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 29–50.

⁷ Закон України "Про вищу освіту" // Законодавство України про освіту станом на 14 грудня 2006 р. / Верховна Рада України : офіц. вид. – К., 2007. – С. 141–194.

⁸ Національна доктрина розвитку освіти / Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Видавничий Дім "Ін Юрс", 2003. – С. 345–367.

⁹ Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Проф.-техн. освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.

¹⁰ Концепція Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <<http://osvita.ua/legislation/proftech/8836>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей¹¹; виховання людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства¹²; задоволення потреб особистості і суспільства в освітніх послугах відповідного рівня з урахуванням вимог ринку праці, забезпечення рівного доступу до якісної і безоплатної первинної професійної освіти, у підготовці і підвищенні кваліфікації робітників, формуванні творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її інтересів і здібностей¹³; задоволення потреб особистості, суспільства і держави, забезпечення рівного доступу до професійної освіти¹⁴.

На основі цього, метою діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю є створення освітньо-культурного середовища, спрямованого на розвиток особистості майбутнього фахівця художнього профілю, конкурентоспроможного і мобільного на ринку праці, з високим рівнем професійної культури і компетентності, мотивації до творчої самореалізації в індивідуальній (колективній) професійно-художній діяльності, виховання національної самосвідомості, громадянськості, шанобливого ставлення до народних традицій, цінностей вітчизняної й світової культури. Відповідно актуальним завданням професійних навчальних закладів художнього профілю є забезпечення педагогічних умов для реалізації програм ступеневої підготовки майбутніх фахівців художнього профілю з метою оволодіння відповідними кваліфікаціями і компетенціями, необхідними для ефективної роботи на рівні світових

¹¹ Закон України "Про освіту" / Законодавство про освіту "Збірник законів". – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 3.

¹² Національна доктрина розвитку освіти / Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Видавничий Дім "Ін Юрс", 2003. – С. 79.

¹³ Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Проф.-техн. освіта. – 2004. – № 3. – С. 4.

¹⁴ Концепція Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <<http://osvita.ua/legislation/proftech/8836>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

стандартів, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці, а також для соціального визнання як майстра-митця в художньому середовищі. Поряд із цим, професійні навчальні заклади художнього профілю здійснюють профільне навчання учнів старшої школи, а також курсове професійно-технічне навчання дорослого населення.

Організація процесу професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю ґрунтується на сучасних принципах: відкритості, диверсифікації, неперервності, наступності, урахування потреб ринку праці, децентралізації, незалежної оцінки якості підготовки випускників тощо.

Згідно з **принципом відкритості** забезпечується випереджувальний підхід до оновлення змісту, форм і методів професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю; формування в учнів здатностей бути відкритими до оволодіння новими знаннями, видами професійно-художньої діяльності, суміжними професіями, сучасними технологіями художнього оформлення, методами розв'язання виробничих завдань, проблемних ситуацій тощо. Згідно з принципом відкритості учнівська молодь має можливість продовжувати навчання в іншому освітньому закладі, одночасно оволодівати кількома професіями, причому у різних професійних навчальних закладах тощо. Принцип відкритості слугує інтернаціоналізації вітчизняної професійно-технічної освіти на основі підвищення її якості та рівня кваліфікації фахівців художнього профілю.

Принцип диверсифікації сприяє входженню професійного навчального закладу художнього профілю в освітні структури, зокрема навчально-науково-виробничі комплекси, асоціації тощо, а також створенню на своїй базі різних структурних підрозділів, зокрема таких, як навчально-практичні центри, курси, центри конкурсної діяльності, центри художньої творчості тощо. Даний принцип дозволяє зреалізовувати різнорівневі освітньо-професійні програми та інноваційні моделі організації процесу професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю.

Наприклад, впровадження моделі "Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла" дозволяє створювати індивідуалізовану систему професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю на засадах синтезу народного мистецтва і технологій сучасного художнього виробництва, інтеграції змісту і видів професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки з метою формування в учнів компетенцій з художнього ремесла, розвитку художнього мислення, вироблення індивідуального стилю професійно-художньої діяльності, навичок дослідницького пошуку давніх орнаментів, технік, узорів і використання їх в декоративно-вжитковій та етнодизайнерській творчій діяльності.

Реалізація принципу диверсифікації сприяє створенню багаторівневих професійних навчальних закладів художнього профілю, розширенню ними видів освітньої і виробничої діяльності, переходу на підготовку фахівців з інтегрованих і нових професій, затребуваних регіональним ринком праці. Створення багаторівневих професійних навчальних закладів художнього профілю (професійні ліцеї, професійні коледжі) сприяє реалізації неперервного формування в майбутніх фахівців професійної компетентності, особистих і професійно важливих якостей, які дають їм можливість удосконалювати свою художню майстерність, вільно орієнтуватися в складному колі соціально-культурних і виробничих проблем, швидко адаптуватися до різних умов і видів професійно-художньої діяльності, успішно оволодівати новим художнім досвідом.

Згідно з *принципом неперервності* забезпечується взаємозв'язок всіх ступенів професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, узгодженість компонентів навчально-виробничого і виховного процесу. У зв'язку з цим, особистість майбутнього фахівця самостійно обирає освітню траєкторію, на кожному етапі може завершувати навчання і розпочинати працювати. За цих умов фахівець не виключається із системи неперервної професійно-художньої освіти, адже на певному етапі життя він може

продовжити своє навчання, підвищувати рівень кваліфікації. Цьому сприятиме введення Національної рамки кваліфікацій, згідно з якою у подальшому професійному вдосконаленні враховуватимуться попередньо здобута освіта і досвід практичної діяльності. Принцип неперервності відкриває можливість різнопланового просування особистості фахівця в освітньо-культурному просторі на основі забезпечення взаємозв'язку мережі професійних навчальних закладів, освітніх програм, спрямованих на задоволення освітніх потреб особистості і суспільства в цілому.

Згідно з **принципом наступності** у професійно-художньому навчанні забезпечується особистісний розвиток і професійне становлення майбутніх фахівців художнього профілю на основі раціонального відбору і структурування змісту професійно-художньої освіти, оптимального поєднання змісту, форм, методів і засобів навчання в реалізації процесу професійного навчання. Водночас принцип наступності передбачає врахування попереднього досвіду оволодіння художніми знаннями і вміннями в межах програм допрофесійної підготовки, профільного навчання, навчання на курсах тощо. Принцип наступності забезпечує узгодженість освітніх програм для успішного виходу із однієї і входу в іншу, що сприятиме ефективному просуванню по власній освітній траєкторії.

Принцип урахування потреб ринку праці передбачає спрямування підготовки кваліфікованих робітників художнього профілю відповідно до професійно-кваліфікаційної структури кадрів, затребуваної ринком праці. Це в свою чергу, зумовлює необхідність розширення взаємодії з роботодавцями-замовниками кадрів, залучення майстрів виробничого навчання, викладачів спеціальних дисциплін до здійснення моніторингових досліджень стосовно потреб економіки у фахівцях, яких готують у професійному навчальному закладі художнього профілю. У зв'язку з цим, актуальним стає випереджувальний характер професійно-художньої освіти, в основі якого розширення спектру підготовки кваліфікованих робітників з

професій, в яких є попит на регіональному ринку праці.

У вдосконаленні механізмів управління професійними навчальними закладами художнього профілю важливим є *принцип децентралізації*, згідно з яким розширюються права навчального закладу стосовно реалізації авторських моделей, освітньо-професійних програм, методів управління.

Згідно з принципом децентралізації забезпечується перерозподіл повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та професійними навчальними закладами художнього профілю з одночасним підвищенням ефективності контролю за результатами їхньої діяльності.

Принцип незалежної оцінки якості підготовки випускників передбачає запровадження нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема на основі перевірки якості сформованих загальних, ключових, професійних тощо компетенцій, необхідних для ефективної діяльності в умовах сучасного художнього виробництва, індивідуального підприємництва. У зв'язку з цим, зростає роль роботодавців в оцінюванні якості підготовки фахівців художнього профілю, присвоєнні їм відповідного тарифікаційного розряду.

Реалізація даних принципів забезпечує, насамперед, зростання рівня соціально-педагогічної ефективності діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю, яка включає в себе підвищення результативності навчально-виховної роботи за рахунок посилення соціально-значущих дій, спрямованих на реалізацію активної політики зайнятості, підготовку конкурентоспроможного фахівця, затребуваного ринком праці, його максимальне залучення до трудової діяльності й соціальний захист.

Забезпечення освітньо-культурного середовища у професійному навчальному закладі художнього профілю зумовлює необхідність оновлення організаційних, психологічних, педагогічних, соціальних,

освітніх і виховних тощо аспектів його діяльності. Зокрема, до *організаційних* аспектів діяльності ми відносимо модернізацію професійно-художньої освіти з урахуванням вимог ринку праці. Мається на увазі оновлення матеріально-технічної бази та змісту професійно-художньої освіти, встановлення розумного співвідношення обсягів теоретичного і виробничого навчання майбутніх фахівців. Мобільність, творчий характер професійно-художньої діяльності зумовлюють прогностичний характер змісту професійно-художньої освіти майбутніх фахівців, суть якого полягає в здійсненні прогнозу розвитку всіх компонентів художньої праці: нових матеріалів, машин, механізмів, технологій, об'єктів праці, способів її організації. Для одержання відповідних прогнозів, їх використання в оновленні змісту професійно-художнього навчання актуальним є створення в професійних навчальних закладах художнього профілю інформаційної служби, котра б прогнозувала динамічні зміни в художньому виробництві.

Під *соціальною* діяльністю ми розуміємо забезпечення взаємодії керівників і педагогічних працівників професійних навчальних закладів художнього профілю з роботодавцями, службою зайнятості, профспілками, іншими соціальними партнерами з метою підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців художнього профілю, рівня їх працевлаштування, закріпленості на робочих місцях, соціального захисту тощо.

Психологічна діяльність педагогічних колективів цих навчальних закладів спрямовується на формування в учнів професійно важливих якостей особистості майбутніх фахівців художнього профілю, розробку сучасних професіограм, особистісно орієнтованої навчально-програмної документації. Особливе значення надається формуванню учнів комунікативної культури, забезпеченню умов для профорієнтації молоді та дорослого населення на робітничі професії.

Педагогічна діяльність викладачів, майстрів виробничого навчання та іншої категорії працівників професійних навчальних закладів художнього профілю має на меті реалізацію навчально-виховних цілей, формування загальної і професійної культури майбутніх фахівців художнього профілю, відповідальності за власну кар'єру, результати навчання та праці, формування професійних компетенцій відповідно до вимог професійних освітніх стандартів, підвищення рівня мотивації до оволодіння художніми професіями тощо. За цих умов професійне навчання організовується як процес передачі та придбання, виявлення і засвоєння учнями системи ціннісних орієнтирів, закладених у художню культуру, мистецтво, соціальний досвід, носієм якого є викладач. Учень в тандемі "педагог – учень" не просто одержує теоретичні знання про художні промисли і ремесла, сучасні технології художнього оформлення в готовому вигляді, а їх усвідомлює й самостійно оволодіває таємницями ремесла.

Інноваційний характер діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю висуває нові вимоги до їх керівників. Вони мають володіти такими обов'язковими діловими якостями, як: знання об'єкта управління – його технічних і технологічних особливостей, сучасних напрямів розвитку; знання економіки – методи планування, економічного аналізу; уміння вибирати методи і засоби досягнення кращих результатів виробничо-господарської діяльності за умови найменших фінансових, енергетичних і трудових затрат; наявність спеціальних знань в галузі організації та управління об'єктом, тобто володіти методологічною культурою, умінням використовувати передові форми і методи управління в практичній діяльності; уміння раціонально добирати і здійснювати розміщення кадрів, мобілізувати педагогічний колектив на розв'язок поставлених завдань, розподіляти обов'язки, підтримувати дисципліну, відстоювати інтереси справи, координувати діяльність усіх служб закладу; уміннями планувати та організовувати особисту діяльність; виявляти

вимогливість до себе і підлеглих; контролювати результати діяльності підлеглих, стимулювати діяльність педагогів і технічних працівників, не допускати проявів бюрократизму в своїй роботі і роботі підлеглих тощо.

Валентина Радкевич

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація

Автором аналізуються сучасні підходи до розвитку діяльності професійних навчальних закладів художнього профілю на основі принципів: відкритості, диверсифікації, неперервності, наступності, урахування потреб ринку праці, децентралізації, незалежної оцінки якості підготовки випускників.

Valentyna Radkevych

CONCEPTUAL BASES OF ACTIVITY OF ART PROFILE VOCATIONAL SCHOOLS IN CONDITIONS OF MARKET ECONOMY

Summary

The author analyses contemporary approaches to development of activity of art profile vocational schools on the basis of the following principles: openness, diversification, continuity, succession, taking into account requirements of labor market, decentralization, independent evaluation of training quality of graduate students.